Pisci žrtve komunizma

ANDRIJA RADOSLAV GLAVAŠ

ZABORAVLJENA I PREŠUĆIVANA ŽRTVA KOMUNIZMA

Piše:

Branimir DONAT

Na prvom obznanjenom popisu strijeljanih na temelju presude Vojnog suda II. armije u **Vjesniku** među inima nalazilo se i ime Andrije Radoslava Glavaša, poznatog u književnosti s dodatkom Buerov, rođenog 29. listopada 1909. u Drinovcima u Hercegovini.

Hercegovački franjevac Andrija, Radoslav Glavaš Buerov koji se početkom tridesetih godina počeo javljati na stranicama književnih glasila da bi tijekom rata uza sve svoje obveze što ih je imao u Ministarstvu bogoštovlja i nastave prvo doktorirao na temi iz suvremene hrvatske književnosti, a da bi istodobno bio i jedno od najagilnijih kritičkih pera hrvatske književne kritike ratnog razdoblja.

Zašto Glavaš nije napustio Zagreb?

Dr. fra Radoslav Glavaš rodio se 29. X. 1909. u obitelji Petra Glavaša i Marije rođ. Marinović u Drinovcima (NR Herceg-Bosna). Na krštenju je dobio ime Andrija. Osnovnu školu pohađao je i završio u Drinovcima (rodno mjesto A. B. Šimića i brata mu Stanislava s kojim je u nekoliko navrata polemizirao op. B. D.), a gimnaziju u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu. U franjevački red stupio je 29. lipnja 1927. na Humcu i krsno ime Andrija zamijenio s fra Radoslav. Studij filozofije i teologije započeo je na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru (1930.-1932.), a završio u Lille-u (1932.-1934.). Za svećenika je zaređen 16. srpnja 1933. u Fontenayu (Francuska). Nakon završetka redovitog teološkog studija uprava Provincije ga je poslala na specijalizaciju. Filozofski fakultet studirao je u Zagrebu (1933.-1938.). Tu je doktorirao s disertacijom: **Jakša Čedomil, osnivač moderne hrvatske kritike**. (u knjizi, Zagreb 1942., op. B. D.).

Djelovao je najprije kao kapelan na Širokom Brijegu (1934.-1935.), a po završetku studija (1938.-1942.) kao profesor na Franjevačkoj gimnaziji na istom mjestu. Godine 1942. imenovan je načelnikom u Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja Nezavisne Države Hrvatske.

Prvi je razlog osobno Glavaševo uvjerenje da se baveći pitanjima bogoštovlja i nastave nije o ništa ljudsko ogriješio, a drugo da je pišući o hrvatskoj književnosti tijekom rata radio nešto posve legitimno, što zacijelo ne potpada pod ratne zakone i ne predstavlja krivicu takve vrste da mu zbog nje mora pasti glava.

Možda je tu postojao dosad nedovoljno isticani razlog. Naime, Glavaš je krajem travnja 1945. g. objelodanio u novinama koje su se posve tautološki zvale **Novine** članak "Krvavi ples komunista na Širokom Brijegu" u kojem je bez

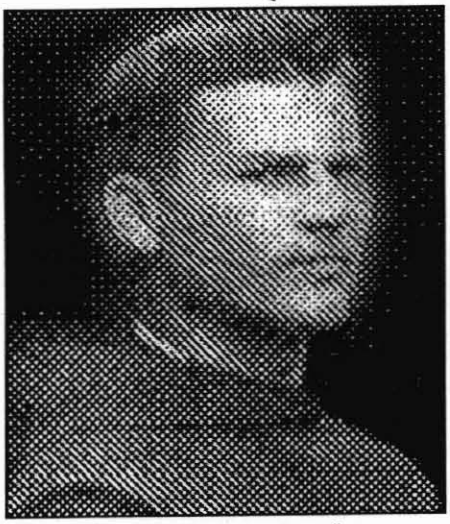

Andrija Radoslav Glavaš

imalo okolišanja opisao zločin što se zbio na Širokom Brijegu koji su partizani krili.

Ne skrivajući ništa od onoga što je znao, a znao je sve u vezi zločina, pa je to potanko vehomentnim stilom nekog novog Jeremije obznanio hrvatskoj javnosti. (Članak objavljujemo u ovom broju, nap. ur.)

Očito Glavaš nije želio izbjeći sudbini koja je zadesila njegovu redovničku braću i zato je ostao u svojoj privremenoj kustodiji u Franjevačkom samostanu na Kaptolu među braćom provincijom sv. Ćirila i Metoda očekujući da i po njega dođe ona "sestrica smrt" o kojoj je pjevao sveti Franjo.

Podsjetimo:

U hrvatskoj književnoj kritici bilo je nekoliko poslenika i iz redova svećenstva i redovnika. Uz spomenutog Jakšu Čedomila čije pravo građansko ime bijaše Jakov Čuka, spomenimo i Kerubina Šegvića (bio je gotovo istodobno ubijen kada i Glavaš).

Premda bibliografija objavljenih radova Andrije Radoslava Glavaša Buerova nedvosmisleno pokazuje da je "zagrizao" književnost još kao đak u rodnoj Hercegovini; datumi objavljivanja, te teme s kojima se poslije prvih đačkih pokušaja počeo ozbiljno zanimati, pokazuju da se književnokritičkom poslu odao zapravo tek za studijskog boravka u Francuskoj.

Po svemu sudeći da bi bolje uočio što je to književnost i s kakvim se problemima bavi moderna literatura bio mu je nužan prostorni odmak, a očito i uvid u takvu književnost u čiju se vrijednost nije moglo sumnjati ne samo zbog estetske posebnosti nego i zbog njezina snažnog intelektualnog, a posebice duhovnog angažmana, te neosporne raznolikosti.

Čini mi se da je tema Rusije koju je zadesila apokalipsa boljševizma, te drama ateizacije za to neobično prikladna. Na tu temu imao je doduše prethodnika u vrlo zanimljivim spisima što ih je na stranicama isusovačkog časopisa **Život** početkom tridesetih vrlo sustavno objavljivao Stjepan Tomislav Poglajen. Međutim, sve sam više sklon vjerovati da je Glavašev izbor prvensvetno temeljen na osobnom izboru, a ne na redovničkom zaduženju, jer pisao je uvijek na teme i o piscima u čiju je umjetnost duboko vjerovao, a čija su djela nosila u sebi duh i iskazivali društveno ozračje i duhovne posebnosti pravoslavlja.

Nisam upućen što je i kako u Lilleu studirao Andrija Radoslav Glavaš Buerov ali očito, našavši se u Francuskoj koja je tada bila središte svekolike ruske, pa tako i one vjerski eksponirane emigracije u bijegu otkrio je jedan do tada nedovoljno poznati svijet.

Znajući ustaljena mišljenja koja su dominirala o tim problemima u nas, bio je to simpatičan i očito vrlo koristan korak u stranu, jer poslije dominikanaca, koji su se prvi zainteresirali za vjerski problem Rusije, zatim isusovaca koji su i u međuratnom razdoblju na ovu veliku temu polagali pravo pojavio se hercegovački franjevac oboružan ne samo znanjem nego i specifičnim senzibilitetom

koji je očito nesvjesno ali bez neofitskog i reformatorskog zanosa patra Jurka Križanića našao na putu kojim je s drukčijom orijentacijom kročio gotovo istodobno i već spominjali hrvatski isusovac Tomislav Poglejen.

Vječni misterij Rusije Andrija Radoslav Glavaš Buerov želio je promatrati kroz posebni odnos književnosti i ruskog pravoslavlja koje su tih godina zapadnjačkoj misli približili mislioci poput Berdjejeva, Šestova, Florovskog, Višeslavceva, Zenjkovskog, Fedotova, Šorokina ali možda još i više znane povijesne okolnosti koje su aktualizirale zanimanje za spomenute probleme i naznačene osobe koje su svaka na svoj način predstavljale ozbiljno upozorenje dolaska, ne Apokalipse kako su neki vjerovali, nego uspostave "novog srednjovjekovlja" kako je to s razlogom uočio i istakao Berjajev.

Može se reći da je primicanje Andrije Radoslava Glavaša Buerova jasno omeđenom području kritike hrvatske suvremene književnosti bilo postepeno i u skladu sa stjecajem iskustava o književnosti, te metodama čitanja književnih djela.

Uostalom niz tekstova koje je objavio u rasponu od 1936. do 1939. g. dokazuju da je Glavaš relativno rano pokazao neočekivano živo i produktivno zanimanje za neke, regbi, aspekte teorije, točnije sociologije književnosti, odnosno spoja gdje se dodiruje ideologija i književnost.

Zakoračivši u svijet i osobno se uvjerivši kakve sve robe ima na tom "vašaru taštine" nije zaboravio svoj zavičaj, nije želio odustati od Didaka Buntića i sve one svećeničke i redovničke braće koja su stoljećima čuvala hrvatsku riječ i klicu hrvatstva.

Pritom nije bio nimalo klerikalno isključiv i moralistički uskogrudan, naprotiv pišući na temu "Hrvatstvo starije dalmatinske književnosti" ili upozoravajući na "Franjevački prilog staroj hrvatskoj književnosti", odnosno opisujući "Književni rad franjevaca u Hercegovini" i o "Narodnoj pjesmi u Hercegovini" ili pak o radu zadarskog svećenika Jakše Čedomila, odnosno bilježeći se na temu hrvatskog književnog regionalizma, odnosno knjiga poezije nekih redovnika, Andrija Radoslav Glavaš uvijek će ostati poštovatelj dobrih duhova ognjišta hrvatske književnosti.

Naime što je bivao samostalniji kritičar to je jasnije iskazivao neovisnost ne samo svojih prosudbi nego i vlastite osobe.

Uzmemo li u obzir da je Glavašev rad na polju hrvatske književne kritike naprasno prekinut u njegovoj trideset i šestoj godini života, da je obnašao pritom svećeničke, a bome i činovničke dužnosti, nije teško pretpostaviti da nije dosegao zenit svoje darovitosti, niti je iscrpio sve mogućnosti djelovanja.

Glavaš, premda mi je netko rekao da je bio zakleti ustaša, u svojim tekstovima o odnosu hrvatske književnosti i pravaša dotakao je zlatnu žilu hrvatskog oporbenjaštva, a neskriveno udivljenje za djelo Ante Kovačića pokazuje ne samo njegovu kritičku širinu nego čak i vidovitost, jer način na koji afirmira roman **U registraturi** bio je daleko ispred onoga što je u tom djelu vidjela većina književnih kritičara. Ono što su drugi smatrali iskazom trivijalnog ukusa pisca i njegov danak trećerazrednoj književnosti Glavaš gleda mnogo kompleksnije i vidovitije, možemo slobodno, bez pretjerivanja reći, modernije.

Najveći dio Glavaševa opusa omeđen je ondašnjom književnom proizvodnjom i to pretežno desetgodišnjeg razdoblja od 1935. do 1945. g.

Nimalo neobično. Glavaš nije ostao nijem pred djelom Mile Budaka čija su djela u tom razdoblju izlazila kao na vrpci i koji je predstavljao pravo književno otkriće i nadu da je u suvremenoj književnoj proizvodnji došlo do značajnog pomaka koji su mnogi, baš kao i Glavaš proglasili budakovskim razdobljem.

Andrija Radoslav Glavaš

KRVAVI PLES KOMUNISTA NA ŠIROKOM BRIJEGU

SRBOKOMUNISTI POUBIJALI SU SVEĆENIKE, NASTAVNIKE I ODGOJITELJE, KOJI SU BILI DALEKO OD SVAKE DNEVNE POLITIKE, S RAZLOGA, ŠTO SU LJUBILI NAROD, IZ KOJEGA SU NIKLI

Komunističko-boljševička promičbena služba u Beogradu objavila je nedavno u više navrata neistine o franjevcima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a posebno o hercegovačkim franjevcima na Širokom Brijegu. Te vijesti nadošle su poslije pada Širokog Brijega u ruke partizana. Prije toga hercegovački franjevci i njihovi nastavnici na Širokom Brijegu nisu uopće spominjani u partizanskim krugovalnim vijestima. Jamačno komunisti nisu imali razloga napadati franjevce.

Kad je Široki Brijeg pao u ruke partizana, razorena je velika franjevačka gimnazija, crkva, samostan i konvikt vanjskih đaka teško su oštećeni i opljačkani.

Franjevački nastavnici i dušobrižnici zatvoreni su u jedan bunker, poliveni benzinom i zapaljeni.

Drugi su ubijeni u samoj crkvi, a neki po raznim župama na zvjerski način mučeni i postrijeljani. Prije toga uništen je samostan franjevaca u Tomislavgradu, zapaljen samostan s crkvom na Humcu kod Ljubuškoga, a franjevačku crkvu u Mostaru uništili su neprijateljski zrakoplovi. Sve je to učinjeno od strane komunista i partizana na veliko zaprepaštenje hercegovačkog puka, jer je na taj način hercegovačka franjevačka provincija upravo na svoju stotu godišnjicu opstanka ostala bez ijedne kuće, a mnogi njeni članovi poubijani.

Sigurno su se sami komunisti prestrašili svoga nedjela, pa su naknadno morali izmisliti krivnju franjevaca, da tim opravdaju pred javnošću krvoločan postupak prema njima. To se dade zaključiti iz činjenice, da partizani ne dopuštaju nikome pristup na Široki

Nastavak na idućoj str.

Nastavak s prethodne strane

Brijeg, da dobro neupućeni pristaše partizana ne bi vidjeli grozan prizor na hrvatskom Monte Cassinu, porušenom i zapaljenom, s garištem poškropljenim krvlju franjevaca - profesora i dušobrižnika.

Partizani su na Širokom Brijegu zaigrali tako krvavo kolo, da niti poslije pokolja ne dopuštaju gledati mučan prizor izmrcvarenih žrtava na razvalinama stoljetnog rada franjevaca. Klasični pjesnici izbjegavali su u svojim dramama krvave prizore a komunisti su taj prizor upriličili, da sami uživaju u ljudožderskom plesu uz isključenje ostale javnosti.

Franjevci su bili dugi niz desetljeća u ovom zabačenom dijelu Hrvatske jedini predstavnici zapadno-europske kulture i uljudbe i sada u tom njihovom poslanju bivaju spriječeni, na brutalan način: ubijanjem. Uljudbena misija franjevaca na Širokom Brijegu obustavljena je tako da su nastavnike jednostavno strijeljali pred oltarom. Okrutni ubojice nisu se usudili spomenuti javnosti imena žrtava. Majstori u skupnim ubijanjima i ovdje su se pokazali u pravom svijetlu. Pitamo javnost: u ime kojega naroda i pokrajine, zbog čijih ugroženih probitaka poubijaše komunisti franjevce na Širokom Brijegu, kad među ubojicama ne bijaše nijedan Hrvat, Hercegovac ili "hrvatski rodoljub"? Ubiše ih u ime Moskve, za volju komunističke internacionale. Njih ubiše bez ikakva suda i istrage, a druge na temelju nekakvih osuda, koje nisu izrečene od hrvatskih državnih sudova. Hrvatskim državljanima može suditi samo hrvatski sud za propuste i pogriješke nacionalnoga značaja, a za prekršaje ćudorednoga karaktera zakonita crkvena oblast. Zakonita opstojnost sudova i materijalno pravo na temelju kojega se sudi ne može biti samovolja narodnostno disparatne šačice ljudi, koja je ubačena na hrvatsko državno područje. Oduzeti život nekom Hrvatu može se samo na temelju hrvatskih državnih zakona, a ne na temelju samovolje, koja izvire iz mržnje na sve, što je hrvatsko. Tu se ne radi samo o kakvom sudskom postupniku, nego o etičko-povijesnoj podlozi državnog zakona. A hrvatskom građaninu može se suditi isključivo na temelju hrvatskog državnog prava, pod kojim izrazom ne treba razumijeti zbir samo povijesnih povelja, nego skup državnih zakona, koji niču iz hrvatskih povijesnih povelja, oslanjaju se na hrvatsku prošlost i izviru iz hrvatskih državnih potreba. Stoga je svako oduzimanje života hrvatskom narodnom pripadniku izvan okvira hrvatskog državnog prava ili pače protiv njega, nenadležno, protuzakonito i nećudoredno. Komunisti su prema tome počinili umorstva nad hrvatskim građanima, pa im stoga ne možemo priznati niti to, da su ratni zločinci - koji izraz ne znači ništa ili svašta, kako mu tko hoće pridati značenje - oni su jednostavno zločinci nad hrvatskim narodom.

Ponavlja se slučaj iz drugih zemalja i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u pogoršanom obliku jer su komunisti u našem slučaju poubijali sasvim nepolitičke ljude, nastavnike i odgojitelje, koji su bili daleko od svake dnevne politike. Uništiše ih zbog toga što u Hercegovini ne mogoše naći komunističkih pristaša, jer se hercegovački puk nije dao upregnuti u boljševička kola, a tomu svemu bili bi krivi franjevci, koji su odgojili narod, kako će ljubiti svoju vjeru i domovinu, te braniti svoje ognjište, a ne služiti narodnim protivnicima. Bolju svjedodžbu franjevcima i narodu nisu komunisti mogli dati nego upravo na taj način, što su priznali, da među njima i povjerenim im pukom nisu našli svojih pristaša.

Kod ovog grubog oduzimanja života nevinim svećenicima imali su Angloamerikanci djelatnog udjela pomažući tvarno i moralno ustanak subverzivnih elemenata na Balkanu protiv Nezavisne Države Hrvatske i njenih pripadnika. U sjećanju hrvatskoga naroda ostat će ta činjenica trajno u uspomeni. Protivnici se varaju, ako misle, da se u ovom slučaju radi o kolonijalnom narodu bez kulture i pamćenja. Zlodjela savezničkih pomagača ostat će trajan dokument protivničke zasljepljenosti i mržnje prema malom hrvatskom narodu, kojemu se na nečuven način pokušava oduzeti sloboda i država, uništavaju kulturna dobra i ubijaju duhovni predstavnici. Što bi učinili Englezi kad bi komunisti poubijali na ovaj način njihove svećenike samo zato, jer su Englezi.

Ne znamo, na koji će način angloamerički državnici i publicisti opravdati postupak komunista protiv hrvatskog katoličkog svećenstva. Pokušat će vjerojatno šutnjom preskakati ovakve krvave međaše u povijesti državne izgradnje hrvatskog naroda, na to sadističko prešućivanje hrvatske stvarnosti ne će ni u koliko pomoći stvaranju i održanju "jugoslavenskog" fantoma. Još manje će moći službeni govornici engleskog krugovala za "jugoslavenska" pitanja svojim neartikuliranim "jugoslavenskim jezikom" uvjeriti poznavaoce stvarnog stanja u našoj državi o nekakvim preduvjetima za obnovu Jugoslavije, prelazeći preko hrvatskih žrtava i hrvatske narodne volje za samostalnim državnim životom. Poklane nevine žrtve potvrđuju nemogućnost zamišljenih osnova u pogledu podjarmljivanja hrvatskog naroda, uklapajući ga nasilno u bilo kakvu tuđu državu:

Angloamerikanci su za obnovu razorenog Monte Cassina i za uništene povijesne umjetnine ponudili cement i željezo. Možda će i razoreni Široki Brijeg biti predmet angloameričke "darežljive ljubavi" u osnovi poslijeratne tobožnje obnove Europe, ali ne znamo, na koji će način reparirati krvave žrtve: kako će oživjeti kosti franjevačkih lešina pod ruševina Gimnazije na Širokom Brijegu. Žar iz nevino prolivene krvi sukljat će prema nebesima kao trajan ukor zločincima i njihovim pomagačima. Žrtve franjevaca bit će zalog za sretnu budućnost hrvatskoga naroda, njegove države i zemlje, koja je natopljena dragocjenom krvlju njenih sinova. Komunističke horde zaplesale su na Širokom Brijegu ljudožderski ples, ne dajući uvida općinstvu nego uživaju sami u krvavoj tragediji najstarijeg vjerskog i kulturnog žarišta u Hercegovini. Komunisti se straše dignuti zastor ispred tako groznog prizora. Stoga hrvatskoj javnosti nisu poznate potankosti užasnog pokolja na Širokom Brijegu, no neka žrtve stradalih franjevaca i njihova uništena kulturna baština budu, u nizu ostalih gubitaka, jedan prinos više u žrtvama hrvatskoga naroda za životnu opstojnost i državnu nezavisnost.

Grobište poklanih franjevaca na Širokom Brijegu bit će trajan narodni spomenik i ujedno divna žrtva za vjeru i narod.

"NOVINE", Zgb., travanj 1945.